

INFORMAȚII CUPRINSE
ÎN PAGINILE REVISTEI FAMILIA
(ser. I-a: 1865—1906) CU PRIVIRE LA
COLECȚII ȘI MUZEE DE ISTORIE NATURALĂ

de
MIRCEA I. PAINA

Revista cu atât de simbolicul titlu „Familia” a fost editată de către cărturarul bihorean Iosif Vulcan între anii 1865—1906, această primă serie apărînd deci neîntrerupt timp de 42 de ani. Actualul ei redactor șef, poetul Alexandru Andrițoiu, arată că: „noua deschidere a politicii noastre culturale proaspăt legiferată spiritual de Congresul al IX-lea — „Familia” fiind prima revistă tipărită imediat după istoricul Congres”. Cu ocazia aniversării centenarului revistei în 1965 la Oradea, acad. Tudor Arghezi arăta că: „victorioasa îndrăzneală a lui Iosif Vulcan, pornită în interesul inteligenței Românilor, pentru dezrobirea lor politică și socială, îl așează lângă Bălcescu”. Cu aceleași prilej acad. Victor Eftimiu arăta că Iosif Vulcan „tradiționalist și democrat, progresist, fondatorul „Familiei”, a anticipat preocupările epocii noastre și prin sentimentele și prin ideile lui, care sînt ale noastre, ale zilelor de azi . . .”.

Se știe că Iosif Vulcan a militat în paginile revistei sale și pentru creerea unui muzeu național românesc în Transilvania. Astfel, Mihai Biju arată încă în 1868 că: „un muzeu contribuie mult la cultura și progresarea unui popor, crescîndu-i bărbați învățați, patrioți înflăcărați, conștiincioși și interesați înadins pentru înaintarea și fericirea patriei și a națiunii lor”. Apoi că: „pămîntul român în genere au contribuit mult la înavuirea muzeelor străine, în specie la celui din Viena și Pesta. Trebuie să-mi exprim părerea de rău că pînă acuma cele mai multe obiecte călătoriră și se exportară în muzeele susamintite”. Acest lucru este valabil după cum știm și în ceea ce privesc colecțiile de istorie naturală. Noi ne-am propus să prezentăm, deci, numai datele referitoare la colecțiile de istorie naturală, la muzeele de acest fel, la personalitățile mai modeste ori afirmate deja în acest sens.

Iosif Vulcan, vizitînd muzeul de istorie naturală din București în 1884, arată că „aici este muzeul de istorie naturală cu galeriile sale de zoologie și mineralogie, arangiat cu mult gust, care inse — durere! — a îndurat mare pierdere prin focul din primăvera trecută”, muzeu aflat atunci încă în palatul universității. Cît privește creșterea patrimoniului — a colecțiilor prestigiosului muzeu — în revistă se publică de asemenea mai multe informații. Astfel, încă în 1869 se anunță că „muzeulu istorico-naturalu din București” s-a îmbogățit cu „2 colonne formate din marmure diverse”, cît și cu „o bucată de aur dintr-o baie din Transilvania”. Se mai

precizează că aceasta e una din cele mai frumoase din Europa și că „apasă 35 de drachme“. Într-o notă din 1872 revista își informează mai pe larg cititorii asupra creșterii colecțiilor și anume că sala mamiferelor s-a îmbogățit cu o panteră cumpărată de către dl. Romanovski. Sala păsărilor cu o rață de China, alta de Carolina, o lebădă neagră, toate trei donate de către dl. Grigoriu Șuțiu, de asemenea cu alte mai multe păsări și reptile (un Stelione și un crocodil), vinate în Egipt de către dl. N. C. Șuțiu și preparate în laboratoarele proprii ale muzeului. Se mai menționează la grupa peștilor doi pești zburători. O altă donație este menționată în anul 1879 și anume o colecție de antichități egiptene și chineze, precum și obiecte pentru istoria naturală, donatorul fiind dr. G. M. Caradja din Cairo. Într-o notă din 1887 se arată că un român din Chile a trimis muzeului scheletul unei balene uriașe, care a sosit în 4 lăzi la Galați. Presupunem că este vorba de Iulius Popper. Ne bazăm această presupunere pe faptul că încă în acel an nu înființase serviciul poștal în Argentina și ca atare corespondența, inclusiv coletăria, erau rezolvate în Chile. Cît îl privește pe Ilarie Mitrea se arată într-un material din anul 1882 că acesta era medic de clasa I-a în armata olandeză din Java și că a venit într-un concediu de 2 ani și în țară, la Râșinari și la Sibiu. A stat cîteva săptămîni în muzeul din Viena pentru a clasifica o considerabilă colecție de animale aduse din insula Borneo: sute de șerpi, păsări și alte animale. Se precizează că unele sînt animale foarte rare, iar altele nu se mai află în nici un muzeu european, Ilarie Mitrea colectînd materiale pînă pe la gura Tevei, loc pînă unde nu a mai colectat nimeni. După cîteva săptămîni petrecute la muzeul din Viena, se arată că Ilarie Mitrea va veni la București, unde va dona colecția muzeului de aici. „Acest fapt patriotic îi va cîștiga, fără îndoială, cel mai frumos titlu de recunoștință din partea națiunii. Felicităm deci pe bravul nostru compatriot pentru lăudabila stimă ce a conservat patriei române și pentru sacrificiile ce a adus pe altarul ei și-i dorim ca cerul să-i lungească încă mulți ani firul vieții spre bucuria și onoarea iubitei noastre națiuni“. Într-o notă din 1894 se arată că Ilarie Mitrea „acuma medic primar la Macotar — capitala insulelor Celebes din Oceania, va sosi în curînd la București spre a face ministerului instrucțiunii publice un dar însemnat: mai multe animale și plante oceanice“ (adică din Oceania n.n.). Cu un an mai tîrziu, în 1895, revista își informează din nou cititorii asupra faptului că „Dl. dr. H. Mitrea, originar din Reșinari, iar acuma locuitor în Viena, a dăruit secției zoologice a Muzeului din București o colecție de pești, reptile, amfibii și crustacee adunate de dsa în insulele Celebes și Sumatra“.

În anul 1868 încă, prezentîndu-se cititorilor lucrarea nou apărută a lui Grigore Ștefănescu „Animalele antediluviale“, se arată că acesta era profesor de geologie și mineralogie la facultatea de științe din București și director al muzeului de istorie naturală. Cu ocazia unei scurte prezentări a unei alte apariții editoriale și anume „Anuarul muzeului de geologie și de paleontologie“ în 1897, se precizează din nou și calitatea de director al muzeului a lui Grigore Ștefănescu. Apoi, în 1904 de exemplu, Iosif Vulcan își informează cititorii revistei sale asupra faptului că Grigore Ștefănescu a prezentat în Academia Română o importantă comunicare asupra rămășițelor lui *Deinotherium gigantissimum*, „cari reproduse în gips figurează azi în cele mai mari muzee din străinătate“. A. P. Alexi precizează

În 1881, vizitînd grădina botanică, faptul că prin bunătatea prof. Gr. Ștefănescu a mai vizitat cabinetul zoologic și mineralico-geologic al universității, și aici văzînd colecții bogate și ordonate, impresionîndu-l plăcut mai ales colecția de animale fosile din România. De asemenea mai precizează faptul că nu erau colecții de insecte și nici ierbar.

Privind o altă instituție muzeală și anume muzeul Bruchenthal, încă din 1867 se dau mai multe informații, inclusiv pe o pagină întreagă imaginea clădirii acestuia. Printre altele se arată că aici s-a încurajat mult dezvoltarea artei și științei, că din cele „cinci clase“ ale sale prima cuprindea biblioteca și a treia era plină de minerale. A. P. Alexi vizitînd muzeul în anul 1881 este impresionat de colecția mineralogică, mai ales de piesele de aur și telur provenite din Ardeal, cît și de colecțiile Societății transilvane pentru științele naturii. Cu o altă ocazie, în 1890, cînd din nou se află la Sibiu, A. P. Alexi precizează că prin intervenția lui Bechnitz de la „Tribuna“ ar fi avut acces la ierbarele societății, dar din motive de boală și încordare politică nu le-a mai vizitat.

Grădinile botanice, instituții după cum se știe cu colecții atît vii cît și conservate, sînt de asemenea popularizate în revistă. Astfel, în 1875 se arată că Titu Maiorescu, în calitatea sa de ministru al instrucțiunii publice, va înființa două grădini botanice. Una în București, în jurul palatului universității, numindu-l ca director pe D. Brîndză și alta la Iași, în grădina universității, numindu-l ca director pe dr. Ch. Buicliu. În anul 1881 grădina botanică din București, încă în formare, a fost vizitată prin bunăvoința dr. D. Brîndză, de către A. P. Alexi. Acesta precizează că „grădina este bine și cu gust împărțită, are un grădinar francez . . .“ și că „numai un defect are, este prea mică“. Pledează în articol pentru extinderea ei și pentru înființarea grădinilor botanice și pe lîngă școlile din învățămîntul mediu. Cu aceeași ocazie mai vizitează și colecțiile grădinii botanice, și ea nou înființată, a Școlii centrale de agricultură și silvicultură de la Herăstrău, condusă de P. S. Aurelian. Aici A. P. Alexi, condus printre alții și de profesorul de științe naturale, amintește și colecții de zoologie și mineralogie. Tot în același an, 1881 deci, grădina botanică, situată în fața aripei din dreapta a universității, este vizitată și de Petre Dulfu, grădină în care cu puțin înainte se dezvelise statuia lui Ion Eliade Rădulescu. În 1884 revista anunță că se va face o nouă grădină botanică la palatul de la Cotroceni, scop în care (potrivit unei informații din anul următor) D. Brîndză a fost însărcinat de guvernul român să viziteze diferite așezăminte botanice ale Belgiei. Anunțîndu-se moartea lui D. Brîndză în 1895 se precizează printre altele că era „directorul admirabilului institut botanic, o podoabă a Bucureștilor“. A. P. Alexi, cu ocazia vizitei la Sibiu din anul 1881 menționează și „grădina agronomică“ a seminarului teologic românesc.

Cît îl privește pe Florian Porcius, se arată că, acesta „a făcut colecții și le-a prezentat lumii savante prin descoperiri valoroase“, că era în relații de schimb cu toți botaniștii și că furia revoluției de la 1848 i-a atins casa, devastîndu-i biblioteca și ierbarul și că apoi a adunat un nou ierbar nu numai în Ardeal ci și din alte țări europene, și acesta fiind foarte bogat, o parte dăruindu-l institutului botanic din București. Cît privește acest fapt, din păcate datele din revistă sînt contradictorii. Astfel, în anul 1884 în nr. 16 se arată că în urma incendiului de la București, la insisten-

țele lui D. Brândză F. Porcius a consimțit să vîndă ierbarul compus din 10 000 specii. În numărul 30 al revistei se arată că Porcius a vîndut ministerului instrucțiunii publice colecția sa de plante cu suma de 5.000 lei, ea cuprinzînd 6.000 de specii din flora aproape a întregii Europe și în special cea a Transilvaniei.

O altă categorie de muzee, de colecții, cele școlare, de asemenea intră în atenția revistei. Astfel, tot A. P. Alexi cu ocazia călătoriei din 1881, înainte de a ajunge la Sibiu, trece prin Beiuș, exprimîndu-și însă regretul că nu a putut vizita colecțiile științifice de aici. Într-o notă din 1889, fiind vorba tot de Beiuș, se precizează că „pentru colecțiunile naturale dl. L. Richter a dăruit o culegere tipică de plante și esotice ce constă din 600 côle“. În anul 1881 Iosif Vulcan vizitînd Expoziția română de la Sibiu, prezintă cititorilor colecțiile gimnaziului superior românesc din Năsăud, expuse aici, printre care și materiale de botanică, subliniind înalta ținută științifică și estetică a acestora, meritul fiind al lui A. P. Alexi. Mai menționează mulajele ca material didactic, iar la preparatele umede în spirt menționează paraziți, pești, reptile, cît și un număr de 30 de păsări naturalizate de către tînărul cleric sibian Sabin Popoviciu de la seminarul andreian, care a donat și o colecție de plante uscate determinate, minerale, roci etc. Cu aceeași ocazie, cît și într-un material din 1878, Iosif Vulcan pledează cu mult zel asupra necesității colecțiilor de științele naturii în procesul instructiv-educativ din școlile românești.

Un valoros colaborator al revistei „Familia“ a fost și Simion Florea Marian. Din numeroasele materiale publicate nu rezultă dacă a avut și colecții. Îclinăm, măcar parțial, să presupunem că da, altfel fiind greu de explicat competența cu care a adunat și prelucrat folclorul botanic și zoologic.

Într-o notă din 1882 se anunță, după o informație preluată din „Românul“, colectarea la Băneasa de către baronul Hopfgarten și Kaufmann din Viena, a mai mulți saci cu pămînt, fiind interesați de insectele microscopice (cu siguranță și alte grupe de animale, n.n.), după care au vizitat și muzeul dlui Lt. Papazoglu. În anul 1898 se anunță un grup de șase persoane, tot din străinătate, care urma să facă o excursie de studiu pe Dunăre, pentru a cerceta fauna bălților din zona Ezerul Călărașilor, Oltina, Rasova și Topal, însoțiți de Gustav Hoffman, ornitolog din Praga, de Francisc Svartz și de dr. Grigore Antipa, în calitatea sa de inspector general al serviciului pe pescăriilor.

! De asemenea în revistă se mai menționează Jardin de plants și Muzeul de istorie naturală din Triest, care urma să cumpere un pește monstru: *Orthogoriscus mola*, de 3 m și peste 4 tone.

Desigur că Iosif Vulcan, cu proprietatea sa cea mai de preț — revista „Familia“ nu și-a făcut un program în sine și de preocupări muzeografice. Totuși, în cei 42 de ani de apariție, deci, ai revistei, în cea de a doua jumătate a secolului trecut și primii ani ai secolului nostru, a reușit, credem, cel puțin să popularizeze și aceste probleme, motiv în plus, dacă ar mai fi nevoie, de o profundă recunoaștere. Membru al Acadameiei Române, sincer patriot și progresist, a militat pentru păstrarea ființei naționale și prin mijloacele muzeografice. În încheiere ne permitem să afirmăm că în primul rînd acest merit îi aparține personal, prin calitatea sa de fondator și conducător — „proprietar“ al revistei. Cu un prilej memo-

rabil din viața sa personală, aflându-se tot în București, arăta: „Cât de mult am vrut să lucrez pentru națiunea mea și cât de puțin am făcut! Dar m'a mângăiat convicțiunea că i-am dat partea cea mai bună a sufletului. Puțin a primit de la mine, dar i-am dat tot ce am avut“. Muzeele, păstrătoare, poate cele mai chemate, a trecutului cât și a prezentului, credem că trebuie, deci, să-i fie recunoscătoare și din punctul de vedere al problemei prezentate în materialul de față.

BIBLIOGRAFIE

- note revista „Familia“: —, 1867, *Museulu lui Bruckenthal în Sabiu* (Cu ilustrațiune pe pagina 521), 44, 521, 526; —, 1868, *Ce e nou? Literatură și arte* (O carte nouă), 2, 23; Bișu Mihai, 1868, *Necesitatea unui muzeu național*, 10, 115; —, 1869, *Ce e nou?* (Museulu istorico-naturalu din Bucuresci), 16, 190; —, 1872, *Salonu* (Museulu de istoria naturala), 9, 107; —, 1875, *Salon. Grădini botanice în România*, 48, 571; Vulcan I., 1878, *Schițe de călătorie. XVII. Vidra*, 35, 219; —, 1879, *Cronica lumei. Societăți și institute. Museul naționalu din Bucuresci*, 25, 171; —, 1880, *Salon. Cor. ord. De la Beiușu*, 42, 273—274; Alexi A.P., 1881, *Suveniri și notițe de călătorie* (În Transilvania, România și Dobrogea) (Urmare), 59, 382; Vulcan Iosif, 1881, *Esposiția română din Sibiu V*, 67, 434; Vulcan Iosif, 1881, *Esposiția română din Sibiu. VI. Școala practică de lingă seminarul Andreian din Sibiu*, 68, 438; Alexi A. P., 1881, *Suveniri și notițe de călătorie* (În Transilvania, România și Dobrogea), 79, 537; Dulfu P., 1881, *Din capitala României*, 82, 577; Petra Petrescu, 1882, *Un român în serviciu olandez Sibiu 15 martie*, 11, 129; —, 1882, *Ce e nou? Învățați străini la București*, 23, 283; —, 1884, *Sciri bucurescene. Grădina botanică*, 8, 96; —, 1884, *Salon. Ce e nou? Sciri personale*, 16, 196; —, 1884, *Salon. Ce e nou? Sciri personale*, 30, 361—362; —, 1884, *Salon. Dela Bucuresci Preumblare pe bulevard*, 46, 553; —, 1885, *Salon. Ce e nou? Așezămînt botanic în Bucuresci*, 29, 346; —, 1887, *Ce e nou? Sciri scurte. Un român din Chili*, 12, 144; —, 1889, *Salon. Gimnasiul din Beiuș*, 30, 358; Alexi A. P., 1890, *Suveniri din călătorie* (Incheiare) VII, 14, 160; —, 1893, *Literatură și arte. Colecțiune de plante*, 23, 273; —, 1894, *Salon. Ce e nou? Un oșpe din Oceania*, 13, 155—156; —, 1895, *Ce e nou? Sciri personale*, 25, 299; —, *Ce e nou? Dr. D. Brânda a murit!* 33, 395; —, 1895, *Literatură și arte. Sciri literare și științifice*, 36, 430; —, 1896, *Florian Porcius*, 39, 457—458; —, 1897, *Literatură și arte. Geologie și paleontologie*, 14, 168; —, 1898, *Ce e nou? Învățați germani la del'ta Dunărei*, 23, 276; —, 1898, *Din lume. Un pesce monstru*, 47, 564; —, 1901, *Ilustrațiile noastre* (Florian Porcius), 34, 404; —, 1904, *Academia Română*, 48, 573; —, 1906, *Florian Porcius*, 20, 237; Marian S. Fl., 1906, *Botanica populară*, 25, 294;
- Faur V., 1976, *Istoricul muzeului de științe naturale al liceului „Samuil Vulcan“ din Beiuș (1853—1918)*, *Nymphaea*, IV, 281—285.
- Gorun Gh., 1977, *Revista „Familia“ despre preocupările muzeistice ale epocii (1865—1906)*, în: *Muzeul și educația socialistă, Muzeul național de istorie, București*, 70—74.
- Iacob Maria, 1967, *Muzee și colecții de științele naturii din Transilvania în secolul al XIX-lea*, *Rev. Muz.*, 3, 232.
- Netea V., 1965, *Inițiative și realizări muzeografice românești în Transilvania pînă la 1918*, *Rev. Muz.*, I, 42.
- Niță V., 1986, *Scritorul — o conștiință a vremii sale*, *Flacăra*, XXXV, 21, 9.
- Paina M., 1978, *Cîteva aspecte ale istoriei științei în paginile revistei „Familia“ (1865—1906)*, *Crisia*, VIII, 571—573.

- Paina I. M., 1980—1981, Aspecte ale valorificării istoriei științelor la Muzeul Țării Crișurilor, *Nymphaea*, VIII—IX, 572.
- Paina I. M., 1986, in memoriam (Ilie Mitrea) *Crisia*, XVI, 680.
- Popovici V., 1969, Primele muzee școlare, *Rev. Muz.*, 4, 321—322.
- 1967, Centenar „Familia” 1865—1965, Muzeul Regional Crișana, Oradea, cuvîntul acad. Tudor Arghezi, 5—6; idem, cuvîntul academicianului Victor Eftimiu, 32.
- 1974, Familia. Foaie enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni 1865—1906. Indice bibliografic, Universitatea Babeș-Bolyai, B.C.U., Cluj, 2 vol.